

Література:

1. Бурлачков В.К. Теоретичні основи грошово-кредитної політики та світова фінансова криза [Текст] / В.К. Бурлачков // Економіка України. - 2009.- № 2.- с. 49-59.
2. Дзюблюк О.В. Грошово-кредитна політика в період кризових явищ на світових фінансових ринках [Текст] / О.В. Дзюблюк // Вісник НБУ. - 2009.- № 5.- с. 25.
3. Корищенко К., Соловьева И., Новые вызовы в регулировании финансового сектора в условиях кризиса [Текст] / К.Корищенко, И.Соловьева // Вопросы экономики. – 2010. - № 4 – с.100-112.
4. Кобяков А.Б., Хазин М.Л. Закат империи доллара и конец "Рах Americana". / А. Кобяков, М. Хазин. М.: Вече, 2003. - 368 с.
5. Сорос Дж. Прогнозы: Будущее в форме буквы W - / Дж. Сорос // Ведомости - 2010 - 15 янв.
6. US debt clock // [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://webdiscover.ru/v/22301>
7. Движущийся график США 30 // [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://ru.investing.com/indices/us-30-chart>

УДК 339.924

Мунтян В.І.,
доктор економ. наук, професор
член-кореспондент НАН України

ПЕРСПЕКТИВИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З РОСІЄЮ В РАМКАХ СТВОРЕННЯ МИТНОГО СОЮЗУ

ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА УКРАИНЫ С РОССИЕЙ В РАМКАХ СОЗДАНИЯ ТАМОЖЕННОГО СОЮЗА

PROSPECTS OF COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND RUSSIA UNDER A CUSTOMS UNION

У даній науковій статті розглянуто питання створення інтеграційних утворень між Україною та Європейським Союзом, з одного боку, та між Україною та Російською Федерацією – з іншого боку. Зокрема, висвітлено основні переваги та недоліки, які отримає Україна від співробітництва у двох різних напрямках інтеграційної політики. Провівши аналіз, автор пропонує поглиблення взаємовідносин нашої держави зі своїм історичним стратегічним партнером – Російською Федерацією. Приводяться приклади взаємних вигод від даного співробітництва, зокрема, в авіаційній галузі, машинобудівній, електроенергетиці, військовому секторі, агропромисловому секторі, суднобудуванні, модернізації газотранспортної системи, експорті енергоресурсів тощо. За отриманими математико-економічними розрахунками та експертними оцінками, інтеграція України в митний союз є найбільш прийнятною. Крім зовнішньої торгівлі на прийнятних взаємовигідних умовах, будуть вирішені питання міжнародного кредитування та інвестицій, які є ключовими питаннями для забезпечення економічної безпеки України.

Ключові слова: зовнішня торгівля, зона вільної торгівлі, інтеграція, митний союз, модернізація, співробітництво.

В данной научной статье рассмотрены вопросы создания интеграционных образований между Украиной и Европейским Союзом, с одной стороны, и между Украиной и Российской Федерацией

- с другой стороны. В частности, освещены основные преимущества и недостатки, которые получает Украина от сотрудничества в двух разных направлениях интеграционной политики. Проведя анализ, автор предлагает углубления взаимоотношений нашего государства со своим историческим стратегическим партнером - Российской Федерацией. Приводятся примеры взаимных выгод от данного сотрудничества, в частности, в авиационной отрасли, машиностроительной, электроэнергетике, военном секторе, агропромышленном секторе, судостроении, модернизации газотранспортной системы, экспорте энергоресурсов и т.д. По полученным математико-экономическими расчетами и экспертным оценкам, интеграция Украины в Таможенный союз является наиболее приемлемой. Кроме внешней торговли на приемлемых взаимовыгодных условиях, будут решены вопросы международного кредитования и инвестиций, которые являются ключевыми вопросами для обеспечения экономической безопасности Украины.

Ключевые слова: внешняя торговля, зона свободной торговли, интеграция, таможенный союз, модернизация, сотрудничество.

In this research article it was considered the creation of integration formations between Ukraine and the European Union on the one hand, and between Ukraine and the Russian Federation - on the other hand. In particular, it was highlighted the main advantages and disadvantages that will Ukraine on cooperation in two different areas of integration policy. After analysis, the author proposed the deepening of relationship of our country with its historical strategic partner - Russia. It was given the examples of the mutual benefits of cooperation, particularly in the aviation industry, machine building, electric power industry, the military sector, agricultural sector, shipbuilding, gas transportation system, energy exports etc. According to the obtained mathematical, economic calculations and expert assessments, integration of Ukraine into the Customs Union is the most appropriate. In foreign trade on mutually acceptable terms, the issue will be resolved international lending and investment, which are key issues for the economic security of Ukraine.

Keywords: foreign trade, free trade zone, integration, customs union, modernization, cooperation.

Вступ. Плановане підписання Україною асоціації та Договору про Зону вільної торгівлі (ЗВТ) з Європейським Союзом (ЄС) може мати серйозні негативні наслідки з найбільшим торговим і стратегічним партнером – Російською Федерацією. Тому необхідно прийняти невідкладно комплекс заходів щодо недопущення розриву сформованих стратегічних зв'язків та зберегти потенціал для перспективного розвитку в частині створення спільного ринку, загального простору у сфері інновацій, енергетики, транспорту, аграрного ринку та інших життєво важливих сферах економічного та гуманітарного розвитку.

Постановка завдання. Таким чином, необхідно прорахувати два основні сценарії розвитку – які ризики виникнуть вже після підписання договору про асоціацію та ЗВТ з ЄС з одного боку, а з іншого боку – які адекватні заходи приймуть країни митного союзу (МС). Крім того, необхідно оцінити чи володіє Україна на сьогодні необхідним потенціалом і чи має відповідні джерела, необхідні для покриття втрат, як з одного, так і з іншого боку. На превеликий жаль, така системна робота зараз не проводиться. Її відсутність призвело до того, що населення України з даного вибору є зазомбованим. Відсутність об'єктивної інформації щодо стратегічних питань призведе до величезних втрат, що вже ні раз підтверджувалося практикою.

Методологія. У процесі написання статті було застосовано методи порівняння та узагальнення, метод аналізу статистичних даних.

Результати дослідження. Що стосується інтеграції України в ЄС, то наша держава від цієї інтеграції, на умовах, які викладені в Угоді, крім обіцянок, в реальності здобутків не отримає. Європа ж отримає величезний ринок, на який вона безперешкодно постачатиме свої товари. Україна не представить їй своєї альтернативи, тому що вона не зможе виробляти конкурентоспроможну продукцію, яку б не зміг виготовити ЄС. Таким чином, Україна отримає нееквівалентний обмін, а відповідно від'ємне сальдо торговельного та платіжного балансів. Також ЄС отримає приплив низькооплачуваної, але висококваліфікованої та освіченої робочої сили. І найголовніше, західна цивілізація отримає добро на те, що вона не змогла завоювати протягом тисячоліття – унікальні українські землі.

На жаль, останнім часом спостерігається деяке охолодження інтеграційних процесів. Це пов'язано з відсутністю чіткої системи координації даних процесів і відповідного наукового та інформаційного супроводу. Крім того, найголовніші аспекти, це те, що МС увійшов в стагнацію, основні показники роботи першого півріччя 2013 р. є вкрай низькими, сталося падіння обсягів ВВП,

виробництва, торгового обороту, вантажообігу, зниження інвестицій в основний капітал [1]. Що стосується РФ, то замість зростання ВВП у 3,8% за півріччя воно склало 1,2%. На жаль, економіка РФ, не дивлячись на високі ціни на енергоресурси до 2013 р. буде перебувати в стагнації. У 2014 р. економіка РФ може увійти в рецесію, якщо терміново не провести реформи в монетарній, грошово-кредитній та промисловій сферах. Крім того, якщо світові ціни на нафту (Urals) впадуть до 60 дол./бар., це призведе в 2014 р. до падіння ВВП на – 3,2%, послабить російський рубль до 52,6 руб./дол., прискорить інфляцію, а дефіцит консолідованого бюджету складе – 6,4% [2].

Успадкована від часів СРСР виробнича та інфраструктурно-промислова база російської економіки втрачає запас міцності, внаслідок відсутності системних заходів з технічного та технологічного оновлення основних фондів в пострадянський період. Для компенсації високого ступеня морального і фізичного зносу засобів виробництва, необхідне створення економічного механізму для оновлення національно-технологічної бази. Крім технічних і експлуатаційних переваг, цінові конкурентні переваги дозволяють відзначати суттєві перспективи розвитку двостороннього співробітництва між Україною та Російською Федерацією. Високий ступінь технічної сумісності підприємств, а в окремих випадках – унікальність поставок для російського виробничого та інфраструктурно-промислового комплексів. Критичний поточний стан окремих стратегічно важливих виробничих та інфраструктурно-промислових сфер російської економіки приводить до збільшення потенціалу тих сегментів російського ринку, де українські підприємства мають традиційний стабільний збут.

Наприклад, у структурі магістральних газопроводів по терміну служби на лінії з віком 10 років припадає 12,7%, понад 33 років – 20,2%. З урахуванням того, що термін надійної експлуатації сталевих конструкцій становить 40 років, і враховуючи існуючі темпи введення в експлуатацію газопроводів і відводів, до 2015 р. не менше 20 тис. км магістральних газопроводів можуть стати потенційним джерелом техногенних катастроф.

Не менш складна ситуація з нафтопроводами. Так, тільки 7% магістральних нафтопроводів знаходяться в експлуатації менше 10 років, а 34% понад 30 років, 17% відносяться до зони підвищеного ризику.

Значний потенціал модернізації економіки РФ може забезпечити високі перспективи участі українських підприємств у програмах оновлення, насамперед у сферах: транспортного машинобудування, транспортування, переробки та видобутку нафти і газу (зокрема, виробництво труб), суднобудування – де Україна має вагомі виробничі потужності і техніко-технологічні можливості. Необхідно відмітити, що Українські товари по технологічній і цінovій конкурентоздатності в основному не поступаються міжнародним аналогам. Для прикладу це українські турбіни, трансформатори, компресори, двигуни, трубна продукція, продукція АПК, ВПК та ціла низка інших товарних груп.

Подолання системних проблем фізичного і морального старіння електроенергетичного обладнання є стратегічним завданням державної значущості РФ. Середній вік електроенергетичного обладнання РФ на початок 2010 р. по генеруючим компаніям склав – 30,5–32 р.; наднормативний (більше 25 років) – 47% трансформаторних підстанцій та 67% ЛЕП; аварійний – 17% трансформаторних підстанцій та 26% ЛЕП). Загальна потреба в капіталовкладеннях на розвиток електроенергетики РФ у період до 2030 р. складе близько 650 млрд. дол. в цінах 2010 р. У період до 2030 р. потреба в капіталовкладеннях на розвиток електростанцій складе 318 млрд. дол. Потреба в капіталовкладеннях на спорудження електромережних об'єктів оцінюється в 331 млрд. дол.

Виходячи із закону попиту і пропозиції дана ситуація є привабливою для України, адже є величезний платоспроможний попит на українську продукцію. Упускати ситуацію через політичні амбіції – неприпустимо. Але, на жаль, негативні процеси вже набирають незворотних обертів. Російська сторона підсилює імпортозаміщення та створення замкнутих циклів виробництва, щоб зменшити залежність від українських виробників. Українська сторона прискорює процеси входження в політичні і економічні структури ЄС, на що маємо відповідну негативну реакцію від РФ.

Значна частина електроенергетичного комплексу РФ укомплектована продукцією провідних українських підприємств (ВАТ «Турбоатом», ДП завод «Електроважмаш», ВАТ «Запоріжтрансформатор» тощо), у тому числі російські АЕС на 92,1% (на початок 2010 р.), ТЕС – на 36,3%, ГЕС – на 18,7%, що зумовлює високий рівень технологічної залежності від українських підприємств.

Намітилася тенденція зменшення присутності українських підприємств на російському ринку. Якщо в 2007–2008 рр. українська продукція електроенергетичного приладобудування забезпечувала більше 18% відповідного російського імпорту, то у 2009 р. ця частка скоротилася до 10,1%. При цьому українські виробники утримують критично високий рівень орієнтації саме на ринок РФ (у 2008 р. частка російського ринку досягла 68,4%, у 2009 р. – 61,6%) [3].

Українські турбінобудівні підприємства, і насамперед ВАТ «Турбоатом», втратили доміную-

че становище на російському ринку: частка України в імпорті відповідної продукції РФ скоротилась в 2,4 рази (з 82,5% у 2005 р. до 34,8% в 2009 р.). Основними конкурентами на російському ринку з інших країн є: General Electric (США); Westinghouse (США); Siemens AG (Німеччина); ABB (Швеція – Швейцарія); Alstom (Франція).

В умовах динамічного розширення імпортової ємності російського ринку генераторної продукції (з 314 млн. дол. в 2005 р. до 2,1 млрд. дол. в 2009 р.) частка продукції українського виробництва (представлена заводом ДП «Електроважмаш») скоротилась з 0,8% до 0,2% відповідно. При зростаючій потребі російської електроенергетики в трансформаторній продукції (з 328 млн. дол. в 2005 р. до 966 млн. дол. в 2009 р.), українські виробники, в першу чергу ВАТ «Запоріжтрансформатор», стабільно забезпечують близько третини імпортних потреб РФ [3].

Україна володіє значними перевагами перед конкурентами за ціною 1 умовної тонни трансформаторів (у 2009 р. ціна 1 ум. т становила 62% від середньої вартості 1 ум. т сукупного імпорту трансформаторів). Основні конкуренти – це ABB (Швеція – Швейцарія); Siemens AG (Німеччина); Areva (Франція), нові виробники з Китаю – TBEA (вже досягнуто частку на російському більше 15%), корейські компанії Hyundai і Hyosung, турецька компанія BEST, а також російські виробники: ХК «Електрозавод», ВАТ «Уралелектротяжмаш», ТОВ «Тольяттінській трансформатор», ТОВ «Росенерготранс».

Міститься значний рівень технологічної залежності діючих російських потужностей від продукції ВАТ «Турбоатом». Ключовими факторами посилення значущості українського підприємства для потреб модернізації російської економіки є утримання лідерства в технологіях із значним вмістом інтелектуальної компоненти, збереження цілісності повного циклу, цінові переваги.

ДП «Електроважмаш» має певну значимість для потреб модернізації і оновлення економіки РФ. До 2015 р. збереження значущості підприємства для модернізації та оновлення економіки РФ визначатиметься досить стійкою технологічною залежністю російської електроенергетики від продукції підприємства. Його конкурентні переваги зумовлені ціновими факторами і значними можливостями в сегменті ремонтів і поточного обслуговування електрогенеруючих потужностей РФ.

Існує суттєва технологічна залежність електроенергетики РФ від продукції ВАТ «Запоріжтрансформатор». Наявний рівень освоєння нових технологій, високі якісні характеристики, достатній рівень технічної та фінансової адаптації під потреби індивідуальних інжинірингових проектів, дозволяє впевнено позиціонувати його на ринку РФ.

Ключовою проблемою авіаційної галузі РФ є високі темпи виведення з експлуатації старих літаків у найближчі роки (до 2015 р. потужність магістрального скоротиться на 60%, регіонального – на 75%), що не компенсується пропорційним введенням нових сучасних літаків російського виробництва і призводить до стрімкого зростання імпорту.

Швидке відновлення на російському ринку вантажних і пасажирських перевезень підвищує попит з боку авіакомпаній на нові ефективні літаки (до 2030 р. авіакомпанії Росії та СНД придбають близько 960 нових літаків на загальну суму 90 млрд. дол.). Тільки для потреб армії до 2020 р. планується закупити до 50 нових транспортних літаків Ан-70 (3,5 млрд. дол.) [3].

Окремі стратегічні проекти російського авіапрому суттєво залежать від українських підприємств внаслідок нестачі власних виробничих і технологічних потужностей. Компанія ДП «Антонов» випускає 4 сучасних літака (цивільні Ан-148, Ан-140 і транспортні Ан-70 і Ан-124) аналогів яким в Росії не існує.

Українська компанія «Мотор Січ» виробляє всі двигуни для серії літаків АН, співпрацюючи з російською стороною у виробництві двигунів для широкої номенклатури продукції, а також задіяна в нових проектах двигунів майбутнього.

ДП «Івченко–Прогрес» – унікальна компанія в СНД, яка займається розробкою сучасних двигунів, без участі якої перспективні розробки двигунів для майбутніх поколінь російських літаків неможливі.

Роль ДП «Антонов» для модернізації та оновлення російської економіки обумовлена інтелектуальною власністю, на яку в РФ відсутня альтернативи (не існує розробок сучасних цивільних і транспортних літаків). Значимість «Мотор Січ», «Івченко–Прогрес» пояснюється здатністю виконувати повний цикл авіадвигунів.

У період з 1995–2010 рр. частка іноземних компаній, в сукупній чисельності повітряних суден російських авіакомпаній зросла з менш ніж 5% до більш ніж 50%. Частка Boeing і Airbus особливо значна в сегменті далекомагістральних лайнерів (РФ не виробляє сучасні літаки такого класу).

Основними конкурентами українських виробників на російському ринку регіональної цивільної авіації є: Embraer (Бразилія), Bombardier (Канада), ЦЛС с SSJ (Росія), MRJ (Японія) і в майбутньому – проект ARJ21 (Китай). У транспортній авіації, конкурентів Ан-70 і Ан-124 не існує, оскільки це уні-

кальні літаки в світі. На превеликий жаль кошти для фінансування західних компаній РФ знайшла, а для українських проектів ні.

Україна має суттєві переваги перед конкурентами на російському ринку. По-перше, в РФ вже існують авіазаводи, на яких здійснюється будівництво сучасних літаків «Антонова». Іноземні компанії не згодні будувати виробництво на території РФ, переважно намагаючись продавати кінцеву продукцію. По-друге, існує розгалужена система сервісного обслуговування літаків «Ан». Для обслуговування нових типів літаків потрібна нова інфраструктура, засоби для її переобладнання та перекваліфікація фахівців. По-третє, іноземні компанії навіть при згоді на часткову локалізацію виробництва на території РФ, зберігають технології розробки та фінального виробництва лайнерів. Співпраця з Україною надає російським компаніям доступ до технічної документації, хоча інтелектуальна власність зберігається за Україною. По-четверте, у виробництві україноросійських літаків на сьогодні в Росії залучено понад 45 тис. осіб.

Українські нафтопереробні заводи (НПЗ) будувалися для переробки саме російської нафти, під забезпечення високої ефективності експорту нафтопродуктів до Європи. Разом з тим необхідно відзначити, що українські НПЗ потребують модернізації, щоб продукти нафтоперероблення відповідали європейським стандартам Євро-5, 6, тоді збільшиться і поставка нафти з РФ. Що стосується транзиту газу, то його обсяги суттєво впали. У 2013 р. обсяг транзиту складе 84 млрд. м. куб., а точка збитковості становить 60 млрд. м. куб., прокачування нижче цього обсягу робить українську газотранспортну систему (ГТС) нерентабельною.

Суднобудівна промисловість України налічує приблизно 45 підприємств. В даний час 75 аналогічних підприємств Росії отримують по коопераційним поставкам з підприємств України понад півтори тисячі комплектуючих суднобудівних виробів.

Україна є одним з важливих торговельних партнерів РФ, на частку якої припадає 5,7% (у 2010 р.) сукупного товарного імпорту в РФ. З розрахунку на одну країну така частка є досить високим результатом [4]. Одночасно намітилася тенденція поступового витіснення української продукції з ринку РФ, ще в 2005 р. така частка становила 7,8%.

РФ – найбільший торговий партнер України, що споживає український експорт, це вказує як на важливість розвитку торговельних відносин, так і на високий рівень залежності українського експорту від кон'юнктури на російському внутрішньому ринку. За даними Держкомстату, у 2011 р. зовнішньоторговельний оборот України з Росією склав 55,5 млрд. дол., в той час як з ЄС – 27 – 50,7 млрд. дол. У структурі зовнішньої торгівлі товарами і послугами за 2011 р. зовнішньоторговельний оборот України з РФ склав 32,5%, експорт – 31,0%, а за 2011 р. відповідно: 29,6% і 31,1%. Також слід зазначити, що в зовнішньоторговельному обороті з РФ в Україну сформувалося стійке негативне сальдо (5,4 млрд. дол. за підсумками 2012 р.), що зумовлено значними постачаннями мінеральних продуктів з Росії [5]. Також важливим фактором є те, що надходження до доходної частини консолідованого бюджету значно вищі від торгівлі з МС ніж із ЄС, пропорція 60:40.

Імпортна місткість ринку РФ найбільшою мірою формується ринком продукції машинобудування (42,1%), продовольчих товарів і сільськогосподарської сировини (17,6%), що зумовлено наявністю значного дефіциту відповідних товарів на внутрішньому ринку. Значну імпорتنу ємність має російський ринок продукції хімічної промисловості (16% сукупних поставок або 27,1 млрд. дол.).

Товарна структура поставок на внутрішній ринок РФ з України майже повністю відповідає структурі сукупного імпорту Росії. Домінуючу роль відіграє продукція машинобудування (майже 34%), продовольчі товари та сільськогосподарську сировину (16%), металургійна продукція (більше 21%), а також продукція хімічної промисловості (майже 10%).

Металургійна продукція становить основу експортної спеціалізації України на всіх ринках, у тому числі – російському, вона займає важливі позиції. У структурі експорту товарів неблагородні метали та вироби з них у 2011 р. склали 32,3%, а в 2012 р. – 27,15%. У контексті підвищення ролі українських підприємств для модернізації та оновлення російської економіки локомотивом може стати саме металургія. Разом з тим у цій сфері також відбувається динамічне заміщення українських постачальників. Тільки за останні 4–5 років частка України в покритті імпоротної ємності внутрішнього ринку металургійної продукції РФ знизилася з 32,1% до 18,4%.

Разом з тим зміцнили позиції на російському ринку українські виробники мінеральної сировини. Поставки з України мінеральних продуктів забезпечують 1/5 імпортних потреб ринку РФ, тоді як нещодавно не досягали 10% (машино- та приладобудування – 4,5%, недорогоцінні метали та вироби з них – 18,4%, деревина і целюлозно-паперові вироби – 11,9%, вироби зі шкіри, текстиль – 1,1%, продукція хімпрому – 3,2%, продтовари – 5,1%).

Значні шанси на посилення своєї ролі в процесі модернізації російської економіки мають ук-

раїнські виробники машинобудівної продукції, які сьогодні забезпечують 4,5% імпортних потреб РФ в цих товарах. Існує значний нереалізований потенціал на цьому ринку, адже імпортна ємність відповідного ринку РФ перевищила 68 млрд. дол., і це без урахування додаткових потреб невідкладної модернізації секторів російської економіки.

Ключовим аспектом є абсолютне домінування України серед країн СНД у структурі забезпечення імпоротної ємності російського ринку машинобудування (все машинобудування – 87,3% країн СНД, прилади та апарати оптичні, медико-хірургічні – 84,2%, транспортні засоби та шляхове обладнання – 80,0%, електрообладнання, механізми – 91,0%).[3]

У цілому за рівнем технологічності імпортна ємність російського ринку сформована під впливом зростаючого попиту на товари високого рівня технологічності. На відповідні товари сукупно доводилося 53,5% товарного імпорту РФ. До цих товарних позицій належить продукція машинобудівного комплексу, яка охоплює: складне і високоточне обладнання; складові частини і агрегати енергетичного приладобудування; продукцію верстатобудування; авіаційну продукцію тощо. Така висока потреба в технологічній продукції вказує на значний потенціал цього ринку і очевидну неспроможність промисловості власними виробничими потужностями РФ швидко подолати розрив в технічному і технологічному відставанні.

Абсолютною перевагою в структурі імпортних товарних поставок в РФ за ступенем промислової переробки користуються товари повного циклу або продукція кінцевого споживання, на яку припадає понад 70% імпорту. Це ще раз підкреслює обмежені можливості російської промисловості по задоволенню зростаючих потреб внутрішнього ринку. Водночас, з урахуванням необхідності здійснення модернізації, орієнтація імпоротної ємності російського ринку на готову продукцію визначати розгортання серйозних ризиків і для російських виробників, в тому числі і тих, які мають коопераційні зв'язки з українськими підприємствами. Фактично відбувається масштабна експансія іноземних компаній які витісняють російських виробників з власного ринку. Найбільшу частку в забезпеченні імпортних потреб російського ринку мають українські виробники середньо- і низько технологічної продукції (12,9% і 4,9% відповідно).

Не менш перспективним для підвищення ролі вітчизняних підприємств є сегмент напівфабрикатів і конструкційних матеріалів, який охоплює передусім значну частину металургійних виробів, де Україна володіє значними конкурентними перевагами. Насамперед зростання ролі відповідної української продукції має відбутися за рахунок відновлення втрачених позицій (у 2009 р. частка склала 10,1% в російському імпорті напівфабрикатів, а ще в 2005 р. вона становила 14,5%). Наступне посилення ролі українських підприємств може відбутися за рахунок розширення ринку в умовах реалізації масштабних модернізаційних проектів в РФ.

Всього зовнішньоторговельне співробітництво України і РФ не є паритетним, про що, зокрема, свідчить значне від'ємне сальдо і різна структура товарообміну. Так за 2011 р. негативне сальдо при торгівлі товарами склало – 9,3 млрд. дол., а за 2012 р. – 9,8 млрд. дол. При торгівлі ж послугами, сальдо позитивне: за 2011 р. +4,7 млрд. дол., за 2012 р. +4,4 млрд. дол. При цьому характер співробітництва вказує на високу зацікавленість і потреба двох сторін в його збереженні та розвитку [5].

Триває робота щодо вдосконалення чинної нормативної правової бази співробітництва в галузі космічної діяльності. Також необхідно відзначити, що цілий ряд аварій, які за останній час відбулися в космічній галузі РФ, більшою мірою пояснюються розривом зв'язків з науково-виробничим комплексом України, а також потужної космічної школи світового рівня, яка існувала в Україні.

Враховуючи, що Україна має власну зацікавленість у завоюванні нових сегментів на світовому ринку озброєнь, кооперація на взаємовигідній основі з РФ у цій сфері може бути для України досить продуктивною.

Важливе значення, крім товарів відіграють і послуги, так позитивне сальдо за 2011 рік торгівлі послугами із РФ склало +4,7 млрд. дол. США, а за 2012 рік. +4,4 млрд. дол. США.

Поміж інших видів ринкових послуг великий попит пред'являється на послуги авіаційного транспорту. Зокрема, експорт цих послуг з України до країн СНД у вартісному виразі подвоївся, а його частка у структурі експорту ринкових послуг досягла 30%. Проте до країн ЄС його обсяг скоротився на 38%, а частка зменшилась на 1%.

Необхідно визнати, що країни СНД не належать до основних споживачів українських інформаційно-технологічних послуг: сукупний товарообіг становить 15-21% порівняно з тим, який існує з країнами ЄС. Між тим Україна входить до п'ятірки світових лідерів за обсягами експорту програмних продуктів, поступаючись лише Індії, Китаю, Росії та випереджаючи Бразилію. У нашій державі ІТ-технології розвиваються прискореними темпами і все більше завойовують собі місце в економіці. В ІТ сфері в Україні працює майже 3,2 тисячі підприємств, у яких зайнято 215 тисяч людей, у

тому числі 40 тисяч із них – це висококваліфіковані спеціалісти, котрі займаються безпосередньо ІТ-технологіями. Окрім того, біля 2 тисяч різних компаній також займаються розробкою програмної індустрії. Щорічно вони виробляють продукції на суму понад 12 мільярдів гривень, з якої 79% продукції на 9,5 мільярдів гривень – експортуються.

Необхідно зазначити, що коли західні банки покидають фінансовий ринок України, на український ринок зайшли великі російські банки («Дочірній банк Сбербанку Росії», «ВТБ Банк», «БМ Банк», «Енергобанк», «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк», «Банк Петрокоммерц-Україна», «Банк Руский Стандарт»).

Разом з тим, на фоні зростання рівня життя у країнах СНД динамічно підвищується попит на українські освітні, медичні та рекреаційні послуги у першу чергу РФ. [7]

Крім вищевикладеного, необхідно зауважити наступне. Якщо при нормальних умовах розвитку економіки можна було б іти на деякі ризики із партнерами РФ та МС, то в умовах, коли загальний рівень економічної безпеки України знаходиться в незадовільній зоні, а зовнішньоекономічна безпека в небезпечній зоні, то існуючі ризики в певний момент перетворюються не лише на загрози, а на небезпеки, які можуть спричинити в любий момент системну кризу і це потрібно враховувати при прийнятті рішень, адже за такі дії необхідно нести відповідальність.

Основними факторами економічної безпеки України являються: погіршення цінової кон'юнктури та зниження попиту на зовнішніх ринках. В цілому зниження рівня зовнішньоекономічної безпеки порівняно з 2011 р. становило 5 в.п. (до 30% у 2012 р.), що є найнижчим значенням як на ретроспективному ряді рівнів цієї складової, так і серед інших складових економічної безпеки за підсумками 2012 р.

Вирішальний вплив на динаміку рівня зовнішньоекономічної безпеки мало зменшення коефіцієнта покриття експортом імпорту, який знижується третій рік поспіль (0,97 – у 2009 р.; 0,95 – у 2010 р., 0,9 – у 2011 р., 0,86 – у 2012 р.) внаслідок випереджаючого зростання обсягів імпорту товарів та послуг над обсягами експортних операцій.

Погіршилися показники ефективності використання транзитних потужностей магістральної системи України. Так, обсяги транзитних перевезень вантажів трубопровідним транспортом у 2012 р. знизилися на 17,3%. Як наслідок, знизилась завантаженість потужностей при транзиті газу (з 58,4% від проектної потужності на виході української газотранспортної системи у 2011 р. або 104,2 млрд. м. куб. до 47,2% або 84,3 млрд. м. куб. у 2012 р.). Завантаженість потужностей при транзиті нафти у 2012 році також знизилась і становила менше третини від пропускнуєї спроможності на виході нафтотранспортної системи (з 31,7% або 17,8 млн. тон у 2011 році до 26% або 17,6 млн. тон у 2012 р.) [8].

Зниження обсягів транзиту енергоносіїв територією України було пов'язано як зі зниженням попиту на них у країнах ЄС в умовах погіршення загальнооекономічної ситуації та активізації програм з енергозбереження, так і із вжиттям Російською Федерацією заходів щодо диверсифікації ринків і маршрутів експорту енергоресурсів в обхід території України.

Високий ступінь відкритості національної економіки в умовах низької конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, його значної енерго- та матеріалозатратності, низького технологічного рівня експортної продукції і надалі буде призводити до розбалансування зовнішньоекономічної діяльності в умовах нестабільного розвитку світових ринків.

Зменшення показника виробничої безпеки у 2012 р. порівняно із 2011 р. становило 5 в. п. (до 53% від оптимального значення).

Несприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура (рецесійні тенденції в окремих країнах Європи і формування низької цінової динаміки на українські товари на зовнішньому ринку) та нестача кредитних ресурсів негативно вплинули на динаміку промислового виробництва (зниження на 0,5% проти зростання на 8% у 2011 р.). Варто зазначити, що промисловість України є суттєво залежною від зовнішньоекономічної кон'юнктури через високу експортну складову та превалювання у структурі експорту сировинної та з низькою ступеню обробки продукції, ціна на яку є більш схильною до коливань на світовому ринку. Як наслідок, рентабельність операційної діяльності промислових підприємств знизилась з 4,7% у 2011 р. до 3,3% у 2012 р.

На даний час існують значні потенційні загрози, зокрема у бюджетній та грошово-кредитній сферах, які здатні спровокувати погіршення фінансової стійкості України, а саме:

подальше зростання дефіциту державного бюджету (за даними Міністерства фінансів про виконання державного бюджету України дефіцит збільшився з 16,9 млрд. грн. за 7 місяців 2012 р. до 30,3 млрд. грн. за підсумками січня-липня 2013 р.);

зростання обсягу непродуктивного відпливу фінансових ресурсів (до 12,4% від ВВП проти 9,7% у І півріччі 2012 р.), що призводить до значної втрати валютних резервів;

низькі темпи відновлення кредитування національної економіки (зростання кредитів, наданих резидентам становило лише 5,3% протягом січня-липня 2013 р.) в умовах високої вартості залучення депозитів та зменшення обсягів довгострокового кредитування;

високий рівень доларизації економіки;

Погіршення рівня інвестиційно-інноваційної безпеки (на 1 в.п. порівняно з 2011 р.) до 34% від оптимального значення було обумовлено як загальноекономічними тенденціями (уповільнення економічного зростання в Україні протягом 2012 р.), так і наявністю системних внутрішніх ризиків (складність ведення бізнесу, низька правова захищеність власності).

Відповідно, знизилось відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП (з 4,2% ВВП у 2011 р. до 3,8% ВВП у 2012 р.), що з точки зору безпеки є недостатнім для забезпечення економічного зростання (оптимальна зона значення індикатору становить 7%–10% від ВВП).

Також значно скоротилися обсяги наданих інвестиційних кредитів порівняно з обсягом 2011 р. Так, відношення обсягу кредитів, наданих банками нефінансовим корпораціям та домашнім господарствам на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, до ВВП зменшилось з 6,8% у 2011 р. до 4,7% у 2012 р.

Крім того, негативний вплив на рівень інвестиційно-інноваційної безпеки у 2012 р. мала тенденція до скорочення кількості спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи (82 тис. осіб у 2012 р. проти 85 тис. осіб у 2011 р.). Загалом кількість дослідників та техніків, які виконують науково-технічні роботи, починаючи з 1995 щороку невпинно знижується і в цілому за 18 років чисельність спеціалістів скоротилось у 2,2 рази. За таких умов наукове, науково-технічне та технологічне відставання від провідних країн світу у подальшому буде лише посилюватися, що безумовно впливатиме на зниження рівня конкурентоспроможності вітчизняної економіки [8].

З огляду на низьку кредитну активність та загальний дефіцит фінансових ресурсів в Україні суттєве покращення рівня інноваційно-інвестиційної безпеки у середньостроковій перспективі є малоімовірним. Тому питання залучення іноземних інвестицій, створення сприятливого інвестиційного клімату та збільшення рівня бюджетного фінансування наукових досліджень, мають залишатися пріоритетом економічної політики у середньостроковій перспективі.

Необхідно зауважити, що проведені розрахунки Євразійським банком показали, що станом на 01.01.2013 р. із 50,3 млрд. дол. США прямих іноземних інвестицій в Україну із врахуванням офшорних, 18 млрд. дол. США – вклали країни МС. Основним джерелом в український реальний сектор економіки має стати реалізація уже узгоджених спільних проектів з РФ на загальну суму 56 млрд. дол. США.

Актуальними напрямками розвитку співробітництва на сьогодні є:

1. Будівництво енергоблоків №3 та №4 Хмельницької АЕС. Вартість проекту – 36,8 млрд. грн. Термін реалізації – 2018 р. На сьогодні підписано відповідну міжурядову угоду, а також прийнято Закон України «Про розміщення, проектування та будівництво енергоблоків №3 та №4 Хмельницької АЕС».

2. Будівництво заводу з виробництва ядерного палива в Україні. Вартість проекту – 2,4 млрд. грн. (крім того, вартість технології – 1,1 млрд. грн., будівництво об'єктів соціального призначення – 0,24 млрд. грн.). Термін реалізації – 2015 р., 2020 р. На підставі урядового рішення підписано Угоду між українським ДК «Ядерне паливо» і російським ВАТ «ТВЕЛ».

Для російської сторони одним з основних питань є інтеграція активів атомних енергопромислових комплексів України і РФ. Решта поточних питань співробітництва, у т.ч. спірних, залежить саме від врегулювання проблеми, пов'язаної з інтеграцією українських активів. Іншим болючим для російської сторони питанням гарантії довгострокового забезпечення всіх українських АЕС виключно російським ядерним паливом.

Російська сторона розраховує на позитивне для неї рішення цих питань у разі приєднання України до Митного союзу. Підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС ймовірно розцінюється Росією як чинник, що надає невизначеності у перспективі досягнення нею цих цілей.

Великий потенціал співробітництва в торгово-економічній, паливно-енергетичній, транспортній і науково-технічній сферах в авіаційній промисловості, міжрегіональному і прикордонному співробітництві, а також в АПК та ОПК. Розширення спільної кооперації у галузі нано- і біотехнологій, фундаментальних і прикладних досліджень.

Висновки. По теорії економічної інтеграції, за отриманими математико-економічними розрахунками та експертними оцінками, узгодженим преференцій і гарантій, інтеграція України в МС і ЄП є найбільш прийнятною. Крім зовнішньої торгівлі на прийнятних взаємовигідних умовах, будуть вирішені питання міжнародного кредитування та інвестицій, які є ключовими питаннями для

забезпечення економічної безпеки України.

Російський внутрішній ринок є ключовим споживачем української продукції, 40% всіх поставок займає високотехнологічна продукція; за споживанням кінцевої продукції – близько 60% постачань з України. Проведена політика імпортозаміщення РФ, безумовно, негативно відобразиться на економіці України.

Таким чином, необхідно не допустити розриву існуючих зв'язків у сферах енергетики, інновацій, створення зернового пулу і багатьох інших масштабних проектів і програм. З цієї метою необхідно розробити план заходів щодо застосування технічних регламентів МС і переходу на альтернативну і безальтернативну форму технічного регулювання, а також прийняти пакет угод, що регулюють функціонування МС і ЄЕП.

Україна має обрати такий варіант співпраці зі своїми торговельними партнерами як на заході так і на сході, який був би оптимальний і не призводив би до протистояння між ЄС та МС. У разі послідовних дій, коли верх беруть політичні амбіції над здоровим глуздом і економічним прагматизмом може виникнути ситуація, коли втрати як для України так і для РФ можуть скласти 16–17 млрд. дол. США. Але РФ більш економічно потужна країна і вона має значно вищий рівень фінансової стійкості, в той час як для України цей тягар може бути непосильний.

Література:

1. Взаимная торговля товарами государств-членов Таможенного союза и единого экономического пространства за I квартал 2013 г. // Статистический бюллетень. – М.: 2013. – С. 11, 97.
2. О повышении устойчивости экономик стран Единого экономического пространства перед лицом кризисных процессов в мировой экономике. – М.: 2013. – С. 24, 56.
3. Поважнюк С. С. Оценка значения украинских предприятий для российской экономики на современном этапе ее модернизации и обновления : отчет о научно-исследовательской работе / С. С. Поважнюк, Я. Б. Базилук, Д. Ю. Венцовский и др. – К., 2010. – С. 180.
4. Социально-экономическое положение России (январь-февраль 2012 г.). – 2 часть. // Федеральная служба государственной статистики. Исполнительный комитет СНГ. – М.: 2012. – 449 с.
5. Структура товарообміну [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Матеріали протоколу засідання Комітету по вопросам экономического сотрудничества Российско-украинской межгосударственной комиссии.
7. Структурні зміни у світовій економіці та їх відображення у зовнішній торгівлі України високотехнологічними послугами // Науково-аналітична записка». – С. 15–37.
8. Стан економічної безпеки України : аналітична записка. – С. 11–29.